

Особливості роботи над вправами та гамами

Існує поширена думка, що вивчення вправ дуже часто формалізує процес навчання, у першу чергу під час самостійних занять учнів. Але це відбувається лише тоді, коли самостійна робота учня над вправами не підкріплена змістовною роботою у класі з викладачем. Мета щодо вивчення кожної вправи має бути чітко окресленою викладачем від початкового варіанту до його «концертного» виконання.

Будь-яка вправа має розглядатись як маленький фрагмент художнього музичного твору і потребує виразного звуку, точної звуковисотної інтонації, її ритмічної складової, організованості у взаємодії рук виконавця, їх вправності. Робота над вправами нагадує створення певних «формул», які охоплюють різні форми техніки гри на інструменті, різні види музичної фактури, основними з яких є вправи на відкритих струнах, гамоподібні та арпеджіоподібні тетра хорди, інтервальні мелодичні (ламані) послідовності терцій, кварт, секст, октав тощо, використання подвійних нот і акордів.

Опанування учнем найпростіших вправ відбувається з одночасним формуванням постановки, основних виконавських (ігрових) рухів, дозволяє учневі *контролювати свої дії, усвідомлено реалізовувати* визначені викладачем завдання.

Важливо аби вправи на певний вид технічних прийомів постійно оновлювалися. Це дозволить запобігати втомі учня, особливо маленької дитини, від одноманітності слухових вражень.

Оновлення, ускладнення, різноманітний спосіб виконання дозволяє розвивати в учня творче осмислення роботи щодо *якісного втілення* як простих, так і складних виконавських прийомів гри на інструменті, бажання пошуку варіантів, відчуття задоволення від процесу навчання і досягнення визначеного результату.

На кожному етапі навчання вправи можна поділити на *основні та додаткові* (спеціальні).

Зміст основних вправ полягає у використанні найбільш поширених у виконавській практиці технічних прийомів гри на інструменті, які мають узагальнений характер. Такі вправи потребують певної систематичності роботи, стають своєрідним засобом досягнення та підтримання технічної спроможності виконавського апарату – вправності, рухливості, координованості, легкості щодо відтворення, автоматизації у позитивному сенсі, коли навички перетворюються на вміння.

Навіть вивчення учнем вправ на відкритих струнах з використанням різних ритмічних формул, різних частин смичка, різних темпів руху потребують досягнення не тільки якості відтворення, а й у певному сенсі *музикальності виконання*.

Гамоподібні вправи дозволяють сформувати в учня чітке уявлення про різні лади і тональності. Наприклад, вивчення вправ у супроводі фортепіано Н. Бакланової надають учневі можливість досягати інтонаційної впевненості у відтворенні послідовностей звуків на кожній зі струн у відповідній тональності, сприяють формуванню так званої «інерції слуху» у взаємодії з контрольованими рухами пальців лівої руки у першій позиції. Ці вправи дозволяють надалі опановувати різні прийоми штрихової артикуляції, об'єднання на один рух смичка різної кількості звуків, використання різних темпів і різних динамічних звукових градацій. У такий спосіб вивчення цих вправ вирішує проблемурозпорошення уваги учня у роботі над ними.

Так само і у випадку використання у роботі, скажімо, Вправ Г. Шрадика, які учні вивчають у різних класах навчання з різними виконавськими завданнями. На основі цих вправ учень може опановувати різноманітні штрихи, їх комбінації,

використовуючи різні частини смичка, різні темпи руху, досягаючи виразності їх виконання у інтонаційному, ритмічному, звуковому сенсі.

Наприклад, у №1 цих вправ можна моделювати різні виконавські варіанти: по два звука штрихом legato нижньою третиною, серединою, або верхньою третиною смичка, 2-4-8-16 звуків нижньою або верхньою половиною смичка і на весь смичок у повільному, помірному і рухливому темпах; комбінації 2 звуків legato і 2 звука detache, надалі відповідно – 4,8 звуків вище згаданими частинами смичка або 4 (8,16) legato – 4 (8,16) staccato, або 2 legato – 2 staccato тощо. Слід додати, що цю вправу можна виконувати на різних струнах – у різних тональностях, різними штрихами detache, legato, martele, staccato, spiccato, sautille. Така робота висуває задачі досягнення не тільки *ритмічної рухливості* пальців лівої руки з відповідним розподіленням руху смичка, а й контрольованої звуковисотної інтонації, непомітної зміни напрямку руху смичка, якісного звучання, вправної координації обох рук, артикуляційної виразності щодо відтворення різних штрихів тощо.

Важливо навчити дитину чути у виконанні, на перший погляд одноманітних послідовностей звуків, фрагмент або навіть цілісну музичну думку.

Практика свідчить, що справжня *музикальна обдарованість* виявляється у виразному виконанні навіть простих мелодичних «формул». Окрім того, вивчення так званих технічних вправ допомагають вихованню виконавської дисципліни, зосередженості і витримки – вольових якостей, без наявності яких формування справжньої віртуозної основи виконавської техніки неможливе.

До основних видів вправ належать також гами і різні види арпеджіо, які є універсальними за своїм змістом, оскільки містять найпоширеніші звукові формули, що використовуються у текстах всіх музичних творів. Вивчення гам і арпеджіо є достатньо складним процесом для учня на будь-якому етапі навчання гри на інструменті, оскільки містить завдання щодо вирішення складних інтонаційних, метроритмічних, звукових задач, пов'язаних із досягненням вправності рухів пальців лівої руки у різних позиціях, на різних струнах різної мелодико-ритмічної конфігурації (квартолей-триолей-секстолей тощо) в одному темпі з поєднанням складних рухів правої руки зі смичком.

Вивчаючи з учнями гами важливо усвідомлювати необхідність контролю за станом виконавського апарату, уникаючи виникнення напруження, що може бути результатом надмірної зосередженості під час їх виконання. Втома рук, як правило, виникає в результаті наявності певних недоліків у постановці та організації виконавських рухів, які частіше за все виявляються під час виконання гам, арпеджіо або вправ у більш рухливих темпах.

Працюючи над гами, важливо навчити дитину впевнено моделювати співставлення інтонаційних особливостей однойменних мажора та мінора. Саме тому заслуговує на увагу вивчення одночасно арпеджіо однойменних тональностей вже на початковому етапі навчання, що сприяє формуванню в учня ладогармонічного слуху.

У багатьох учнів, які опановують гру на струнних інструментах, є «улюблені» гами – зазвичай, це гами дієзних тональностей. Більш складною інтонаційною задачею вирізняється виконання учнями бемольних тональностей. Але вивчення різних видів гам і арпеджіо дозволяє дитині впевнено оволодіти грифом у різних позиціях і виховує чутливість слуху, спроможність контролювати усвідомлені рухи пальців лівої руки.

Аплікатурні варіанти у гамах і арпеджіо, особливо з вивчення гам і арпеджіо на одній струні, сприяють розвитку віртуозної складові виконавської техніки гри на інструменті. Використання різноманітних тетракордів – гамоподібних, арпеджіо тризвука з оберненнями і септакордів не варто відкладати.

На жаль, не завжди достатня увага приділяється викладачами вивченню хроматичних тетракордів та гам. Але саме освоєння хроматичних рухів пальців лівої руки надзвичайно сприяє розвитку чутливості, еластичності нігтьових фалангів, що впливає на оволодіння учнями якісною інтонацією, вправною зміною позицій та вібрацією. Працюючи над вправами, або гамами подвійними нотами учні, як правило, вивчають найбільш поширені у струнно-смичковому виконавстві гармонічні інтервальні сполуки – терції, сексти, октави, пізніше – децими. Спочатку подвійні ноти варто опанувати у вправах і етюдах, а потім – у гамах, вивчаючи поєднання подвійних нот з використанням різних пар струн уникаючи високих позицій, а потім – на одній парі струн із залученням високих позицій в однооктавних, двуоктавних та триоктавних гамах. Рекомендація вивчати гами подвійними нотами використовуючи ламані інтервали з їх наступним гармонічним об'єднанням виглядає слушною на початковому етапі навчання. Опанування подвійних нот потребують не тільки точного слухового уявлення, а й хорошої координації у рухах пальців лівої руки, постійної роботи.

Спеціальні (додаткові) вправи, спрямовані на подолання різних видів недоліків у реалізації технічних прийомів гри на інструменті. До них належать вправи на формування якісної зміни позицій різними пальцями на різні відстані, інтервальні мелодичні послідовності, трелі, засвоєння штрихів, різних видів подвійних нот, акордів, прийому вібрації, досягнення звукової якості витриманих звуків, різноманітної зміни струн, динамічних градацій тощо.

Вивчаючи вправи, гами і арпеджіо учневі та викладачеві слід усвідомлювати кінцеву мету щодо їх вивчення–реалізацію виразного виконання музичних творів, фундаментом якого є технічна досконалість.